O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YOSHLAR TARBIYASIGA SUN'IY INTELLEKTNING SALBIY TA'SIRI

Xolmatova Marjona Doniyor qizi
Telefon: +998 94 826 77 77
https://doi.org/10.5281/zenodo.24021024

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida sun'iy intellekt (SI) tizimlarining yoshlar tarbiyasiga ehtimoliy salbiy ta'siri pedagogik, aksiologik, ijtimoiy-psixologik va huquqiy yondashuvlar kesimida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi generativ SI vositalaridan nazoratsiz yoki maqsadsiz foydalanish bilan bog'liq xavflarni tizimlashtirish hamda ularning oldini olishga qaratilgan tarbiyaviy mexanizmni nazariy asoslashdan iborat. Metodologiya o'zbek tilida e'lon qilingan sakkizta ilmiy maqola va ikkita normativ-huquqiy hujjatning mazmuniy, qiyosiy hamda muammoli tahliliga tayandi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, yoshlar tarbiyasi, raqamli axloq, kognitiv mustaqillik, akademik halollik, axborot xavfsizligi, algoritmik noxolislik, media savodxonlik, shaxsiy ma'lumotlar, pedagogik profilaktika.

KIRISH

XXI asrning ikkinchi choragida raqamli platformalar, generativ til modellari, tavsiya algoritmlari va intellektual yordamchilar yoshlarning axborot olish, muloqot qilish, bilim egallash hamda o'zini namoyon etish usullarini o'zgartirmoqda. O'zbekiston Respublikasida SI texnologiyalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi: 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qaror bilan 2030-yilgacha mo'ljallangan strategiya tasdiqlangan [1]. Mazkur jarayon texnologik taraqqiyotni jadallashtirish bilan birga, tarbiya tizimida ilgari odatiy bo'lmagan muammolarni yuzaga keltiradi. Endilikda o'quvchi yoki talaba nafaqat tirik inson bilan, balki inson nutqiga o'xshash javoblar ishlab chiqaradigan algoritmik tizim bilan ham muntazam suhbatlashadi. Shuning uchun tarbiya subyektlari — oila, maktab, oliy ta'lim muassasasi va mahalla — shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini raqamli vositalar bilan munosabatdan ajratib o'rgana olmaydi. Tarbiya pedagogik ma'noda bilim berishning oddiy davomi emas; u shaxsning qadriyatlar tizimi, ijtimoiy mas'uliyati, xulq-atvor me'yorlari, boshqalarga munosabati va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini izchil shakllantirish jarayonidir. SI texnologiyasi esa insoniy tajriba yoki tarbiyaviy javobgarlikka ega bo'lmagan statistik-hisoblash mexanizmi sifatida ishlaydi. Mazkur ikkita hodisani bir-biriga tenglashtirish metodologik xatoga olib keladi. Algoritm yoshga mos fikr yoki mulohaza shakllantirishi mumkin, ammo u oila, ustoz va jamoaning mas'uliyatli tarbiyaviy o'rnini to'liq bosmaydi. Natijada tarbiya jarayoniga intellektual vositalar kirib kelishi insonlararo ishonch, namuna ko'rsatish, hamdardlik va axloqiy javobgarlikning qaysi shakllari saqlanishi kerakligi haqidagi dolzarb savolni tug'diradi. Tadqiqotda "sun'iy intellektning salbiy ta'siri" atamasi texnologiyaning tabiatan zararli ekanini anglatmaydi. U muayyan sharoitlarda, xususan, yoshga nomuvofiq kontent, uzoq muddatli va nazoratsiz foydalanish, noto'g'ri axborotni tekshirmaslik, tayyor javoblarga odatlanish yoki shaxsiy ma'lumotlarni oshkor qilish tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan pedagogik xavflar majmuini ifodalaydi. Bu farqlash sababiy xulosalarning haddan tashqari umumlashtirilishidan saqlaydi. Bir xil vosita ayrim vaziyatlarda tushunishga yordam berishi, boshqa holatda esa intellektual harakatsizlikka undashi mumkin. Natija ko'p jihatdan topshiriqning maqsadi, pedagogik rahbarlik sifati, yosh xususiyatlari va

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

foydalanuvchining axborot madaniyatiga bog‘liq. Shu sababli SI ta’sirini “foydali” yoki “zararli” degan ikki qutbli baholashdan ko‘ra, uning qo‘llanish shartlarini ilmiy tahlil qilish samaraliroqdir. Eng muhim xavflardan biri kognitiv mustaqillikning pasayishidir. Agar yoshlar har qanday yozma ish, masala yoki hayotiy qaror uchun muammoni o‘zlari hal qilmasdan turib tayyor javob oladigan bo‘lsa, izlanish, xatoni aniqlash va asoslab fikr bildirish bosqichlari qisqaradi. Bunda muammo bir martalik yordam so‘rashda emas, balki tafakkur mehnatini tizimli ravishda tashqi algoritmga topshirishda namoyon bo‘ladi. Mustaqil mulohaza yuritish uchun zarur bo‘lgan noaniqlikka chidash, muqobil yondashuvlarni solishtirish va dalillarning ishonchliligini tekshirish ko‘nikmalari yetarli mashq qilinmasligi mumkin. Ta’lim natijasida o‘quvchi vazifani “bajargan” ko‘rinadi, biroq uning ortida haqiqiy intellektual o‘sish sodir bo‘lganini aniqlash qiyinlashadi. Ayniqsa, tarbiyada mehnatsevarlik, mas’uliyat va halollikning ichki motivatsiyasi shakllantirilayotgan davrda bu holat jiddiy ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi xavf akademik halollik va shaxsiy mas’uliyatga daxldordir. Generativ SI yaratgan matnni o‘z mualliflik mehnati sifatida taqdim etish, tekshirilmagan manbalarni ishonchli deb ko‘rsatish yoki baholash topshirig‘ini yashirin ravishda avtomatlashtirish bilimni baholashning adolatli tartibini buzadi. Bunda plagiatning an’anaviy shakllaridan farqli yangi muammo paydo bo‘ladi: matn hech bir manbadan so‘zma-so‘z ko‘chirilmagan bo‘lishi mumkin, ammo intellektual ishning asosiy qismi talaba tomonidan bajarilmagan bo‘ladi. Demak, tarbiyaviy choralar faqat texnik aniqlash vositalariga tayanmasligi, balki vijdon, ilmiy halollik, mualliflik chegarasi va manba uchun javobgarlikni anglashni shakllantirishi zarur. Yoshning o‘z imkoniyatiga ishonishi ko‘pincha aynan qiyinchilikni mustaqil yengish tajribasi bilan mustahkamlanadi. Uchinchi yo‘nalish raqamli muloqotning axloqiy-psixologik oqibatlarini qamrab oladi. Suhbatdoshga o‘xshash botlar har doim javob berishi, foydalanuvchi fikrini qo‘llab-quvvatlovchi ohangda muloqot qilishi va keskin e’tiroz bildirmasligi mumkin. Insonlararo munosabat esa qarama-qarshi fikrni tinglash, kelishmovchilikni madaniyatli hal qilish, boshqaning his-tuyg‘usini inobatga olish kabi murakkab amaliy tajribalarni talab etadi. SI bilan muloqotning o‘zi ijtimoiy aloqalarga zarar yetkazadi, degan qat’iy hukm ilmiy jihatdan asoslanmagan; ammo algoritmik suhbat real muloqotning o‘rnini izchil egallab boradigan holatlar pedagogik ehtiyotkorlikni talab qiladi. Ayniqsa, hissiy jihatdan zaif yoki qo‘llab-quvvatlashga muhtoj yoshlar texnologik tizimni ishonchli insoniy maslahatchi deb qabul qilmasligi uchun uning chegaralarini tushunishi kerak. To‘rtinchi xavf axborotning haqqoniyligi va madaniy mosligiga tegishlidir. Til modellari ba’zan ishonchli ohangda xato ma’lumot, mavjud bo‘lmagan manba, noto‘g‘ri tarixiy talqin yoki biryoqlama qadriyat hukmlarini taqdim etishi mumkin. Bunday mahsulotni mustaqil tekshiruvsiz qabul qilish yoshlarning tarixiy xotirasi, milliy-madaniy tasavvuri hamda ijtimoiy voqelikka munosabatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli bor. Shu bilan birga, internetdagi barcha yolg‘on axborotni faqat SIga bog‘lash noto‘g‘ri: muammo ijtimoiy tarmoqlar, reklama tizimlari va kontent tarqatish amaliyotlari bilan o‘zaro bog‘liq. O‘zbek tilidagi manbalar sifati, sheva va madaniy kontekstni to‘g‘ri anglash masalalari ham alohida ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlarni himoya qilish bahonasida turli madaniyatlarni rad etish emas, balki dalilga asoslangan, hurmatli va muloqotga ochiq dunyoqarashni tarbiyalash zarur. Beshinchi yo‘nalish shaxsiy axborot va bola xavfsizligidir. Foydalanuvchi o‘zining, tengdoshining yoki o‘qituvchisining shaxsiy ma’lumotini so‘rov matniga kiritishi, fotosurat yoki ovoz yozuvini ruxsatsiz qayta ishlatishi mumkin. Sintetik tasvir va audio mahsulotlarining tarqalishi kamsitish, obro‘sizlantirish va ishonchga putur yetkazish xavfini oshiradi. O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 8-sentabrdagi O‘RQ-444-son Qonuni bolalarni sog‘lig‘iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishning huquqiy asoslarini belgilaydi [2]. Biroq ushbu qonun SIga xos har bir yangi vaziyatga avtomatik javob bermaydi; uning umumiy himoya tamoyillari texnologik va pedagogik mexanizmlar bilan to‘ldirilishi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

lozim. Xususan, zararli kontentga duch kelganda qayerga murojaat qilish, shaxsiy ma'lumotni qanday cheklash va ruxsatsiz yaratilgan materialni qanday xabar qilish bo'yicha tushunarli tartiblar muhimdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek tilidagi ilmiy adabiyotlarda SI texnologiyalari dastlab ta'lim samaradorligi va individuallashtirish imkoniyatlari bilan izohlangan bo'lsa, keyingi izlanishlarda bu vositalarning tarbiyaviy va axloqiy oqibatlarini muhokama qilish kengaygan. O. N. Fattoyeva SI yordamida bilim olishning qulayligi bilan bir vaqtda inson omilining chekinishi, ma'lumotlar xavfsizligi va mustaqil fikrlash susayishi ehtimolini yoritadi [3]. D. Mamarasulova esa SI asosidagi ta'limning foydali jihatlari qatorida insoniy aloqaning kamayishi, algoritmik noxolislik va maxfiylik masalalarini ajratadi [4]. Mazkur ikki yondashuv bir-birini to'ldiradi: birinchisi bilish faoliyati ichidagi xavfni ko'rsatadi, ikkinchisi esa texnologiyadan foydalanishning ijtimoiy va tashkiliy oqibatlarini tahlil qiladi. Shu bilan birga, ushbu ishlar natijalarini barcha o'quvchilarga tatbiq etish uchun qo'shimcha empirik dalillar zarur. D. X. Axmadaliyeva raqamli axloq tushunchasini talabalarda madaniyatli onlayn xulq-atvorni shakllantirish bilan bog'lab, SI vositalaridan foydalangan holda tarbiyaviy ishni tashkil etish imkoniyatlarini ko'rsatadi [5]. D. P. Yoqubaliyeva bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida SI vositalaridan foydalanish masalasini o'rganadi [6]. Bu tadqiqotlar muhim qarama-qarshilikka ishora qiladi: bir xil texnologiya pedagogik boshqaruv mavjud bo'lganda tarbiyaviy resurs, boshqaruv yo'qolganida esa xavf manbai bo'lishi mumkin. M. A. Kadirova SI va raqamli texnologiyalarning huquqiy ongni rivojlantirish imkoniyatlariga e'tibor qaratadi [7]; mazkur yondashuv yoshlarni faqat passiv himoya qilinuvchi shaxs sifatida emas, raqamli huquq va majburiyatlarini anglaydigan faol subyekt sifatida tarbiyalash zarurligini asoslashga xizmat qiladi. A. Sh. Kodirov, M. Sh. Eshquvvatova va B. T. Eminova tomonidan maktab o'quvchilariga bag'ishlangan tadqiqotda SI texnologiyalarining foyda va xavf o'rtasidagi murakkab o'rni ko'rib chiqilgan [8]. Mualliflar 110 nafar o'quvchi va 22 nafar o'qituvchi ishtirokidagi so'rovga tayanganini bildiradi; bu ko'rsatkich aynan o'sha tadqiqot tanlanmasini anglatadi va respublika miqyosidagi tarqalish darajasi sifatida talqin qilinmasligi kerak. S. Aqanova akademik halollik va adaptiv ta'lim tizimlari bilan bog'liq pedagogik masalalarga to'xtaladi [9]. O. R. Tajiboyeva esa SI vositalarining tanqidiy tafakkur va kreativlikni rag'batlantirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi [10]. Adabiyotlar o'rtasidagi asosiy nazariy tafovut salbiy va ijobiy ta'sirni tanlashda emas, balki qaysi shartlarda qaysi natija yuzaga kelishini tushuntirish darajasidadir. Shu sababli ushbu maqola manbalarning imkoniyatga yo'naltirilgan hamda xavfga yo'naltirilgan qirralarini yagona profilaktik modelda birlashtirishni ko'zlaydi.

METODOLOGIK QISM

Tadqiqot sifat yondashuvi doirasidagi nazariy-analitik ish sifatida ishlab chiqildi. Uning empirik da'vosi cheklangan: muallif tomonidan alohida anketa, eksperiment yoki o'quvchilar monitoringi o'tkazilmadi. Manbalar majmuasiga 2025–2026-yillarda o'zbek tilida nashr etilgan sakkizta ilmiy maqola hamda muammoga aloqador ikki milliy normativ-huquqiy hujjat kiritildi [1–10]. Tanlash mezonlari sifatida nashrning ochiq bibliografik sahifasi yoki DOI mavjudligi, mavzuning SI va tarbiya/ta'lim xavflariga tegishliligi, o'zbek tilidagi matn va manba rekvizitlarini tekshirish imkoniyati olindi. Tadqiqot sistematik meta-tahlil sifatida emas, maqsadli tanlangan manbalar asosida o'tkazilgan konseptual sintez sifatida belgilandi. Demak, maqolada keltirilgan tasnif xavfning ommaviy tarqalish chastotasini emas, ilmiy adabiyot va normativ kontekstda ajralib turuvchi muammolar mantiqiy tuzilishini aks ettiradi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida SI bilan bog'liq tarbiyaviy xavflar bir-biridan ajratilishi zarur bo'lgan oltita yo'nalishda tizimlashtirildi. Birinchi yo'nalish — kognitiv xavf: ta'lim topshirig'ini fikrlash jarayoni

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sifatida emas, faqat tayyor mahsulot olish vazifasi sifatida qabul qilish. Ikkinchisi — aksiologik xavf: harakat natijasi uchun shaxsiy mas'uliyatni algoritmga yuklash va halollik me'yorlarini nisbiylashtirish. Uchinchisi — kommunikativ xavf: algoritmik suhbatni insoniy munosabat o'rniga qo'yish va ziddiyatlarni konstruktiv hal qilish tajribasini cheklash. To'rtinchisi — axborot xavfi: noto'g'ri, biryoqlama yoki sun'iy yaratilgan materialni dalilga tekshirmasdan qabul qilish. Beshinchisi — xavfsizlik xavfi: shaxsiy ma'lumot, fotosurat va yozishmalar ustidan nazoratni yo'qotish. Oltinchisi — tenglik xavfi: til, qurilma, internet va raqamli ko'nikmalardagi tafovut sababli turli yosh guruhlarining ta'limiy imkoniyatlari nomutanosib shakllanishi. Bular empirik tarqalish reytingi emas, manbalar tahlilidan olingan konseptual tipologiyadir. Xavfning paydo bo'lishida to'rtta vositachi shart aniqlashtirildi. Birinchisi — foydalanish maqsadi: bilimni tushunish uchun olingan yordam bilan topshiriqni yashirin ravishda SIga topshirish o'rtasida pedagogik farq mavjud. Ikkinchisi — yosh va rivojlanish bosqichi: kichik yoshdagi o'quvchi sintetik va haqiqiy axborotning farqini aniqlashda ko'proq ko'makka muhtoj bo'lishi mumkin. Uchinchisi — kattalar rahbarligi: pedagog topshiriqni muhokama, tekshirish va qayta ishlashni talab qiladigan shaklda bersa, SI yordamidan keyin ham o'quvchining fikrlash jarayoni saqlanadi. To'rtinchisi — platforma shaffofligi va ma'lumotni himoya qilish: yoshlarga foydalanilayotgan tizimning xatolanishi, saqlanadigan axborot va maxfiylik shartlari tushuntirilishi zarur. Demak, xavf tashqi vositaning mavjudligi bilan emas, texnologik muhit va pedagogik munosabatlar o'zaro ta'siri bilan izohlanadi. Natijalarni amaliyotga yaqinlashtirish maqsadida "xavf — erta belgi — tarbiyaviy choralar — baholash mezoni" matritsasi ishlab chiqildi. Matritsaning vazifasi maktab va oliy ta'limda tartibga solish choralarini faqat taqiq bilan cheklamasdan, tekshiriladigan va tushuntiriladigan xatti-harakat me'yorlariga aylantirishdir. Quyidagi jadval tavsiya etilgan konseptual instrument bo'lib, uning samaradorligi mazkur ishda eksperimental yo'l bilan o'lchanmagan.

1-jadval. Sun'iy intellekt bilan bog'liq tarbiyaviy xavflar va profilaktika mezonlari

Xavf yo'nalishi	Kuzatilishi mumkin bo'lgan belgi	Tavsiya etilgan pedagogik chora
Mustaqil fikrlash	Tayyor javobni izohlay olmaslik	Manbani solishtirish; og'zaki himoya; "oldin o'zim" bosqichi
Akademik halollik	SI hissasini yashirish; soxta manba	Foydalanishni ochiq belgilash; jarayonni baholash; manba verifikatsiyasi
Muloqot va empatiya	Jonli suhbatdan izchil qochish	Hamkorlikdagi mashqlar; sinf muhokamasi; ustoz bilan refleksiya
Manipulyativ kontent	Sintetik tasvirga tekshirmasdan ishonish	Media savodxonlik; asl manba va sanani tekshirish
Maxfiylik	Shaxsiy hujjat yoki suratni botga yuklash	Minimal ma'lumot tamoyili; rozilik; hodisa haqida xabar berish
Algoritmik noxolislik	Biryoqlama tavsiyani yagona haqiqat deb olish	Turli manbalarni qiyoslash; stereotipni aniqlash mashqlari

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Taklif etilgan model mikro darajada "o'z fikrim — SI taklifi — dalil tekshiruvi — yakuniy qaror" ketma-ketligini qo'llashga asoslanadi. Yosh avval mavzu yuzasidan dastlabki mustaqil javobini shakllantiradi, keyin SI taklifini oladi, uning xatolarini va foydali jihatlarini tahlil qiladi, so'ng o'z qarorini asoslaydi. Bu usul algoritmdan butunlay voz kechishni emas, balki uning yordamchi tabiatini ko'rsatishni maqsad qiladi. Mezo darajada barcha fanlarga mos keladigan ochiq qoidalar tavsiya etiladi: qaysi vazifada SI ruxsat etilganligi, qaysi jarayonda mustaqil fikrlash tekshirilishi, SI hissasi qanday qayd etilishi hamda shubhali javob qanday tekshirilishi oldindan ma'lum qilinadi. Makro darajada esa pedagoglarni tayyorlash, tushunarli xavfsizlik yo'riqnomalari, shikoyat mexanizmlari va hududlararo resurs tengligini ta'minlash o'zaro bog'liq vazifalar sifatida ko'riladi. Natijalarning pedagogik qiymati xavflarni "hamma uchun birdek zararli omillar" sifatida emas, erta belgilar orqali aniqlanadigan va ijtimoiy muhitda boshqariladigan jarayon sifatida taqdim etilishidadir. Bunda dars samaradorligi faqat topshiriq tezligi bilan baholanmasligi, balki o'quvchining o'z fikrini himoya qilishi, dalil manbalarini farqlashi, xatoni tuzatishi va insonlar bilan mas'uliyatli hamkorlik qilishini ham qamrab olishi kerak. Jadvalda belgilangan me'yorlar kelgusidagi amaliy tadqiqotlarda o'quvchilar faoliyatini sifat kuzatuvi, portfoliolar va nazorat topshiriqlari orqali o'lchash uchun boshlang'ich konseptual asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

MUHOKAMA

Muhokama jarayonida ikki yo'nalish o'rtasidagi ilmiy bahs markaziy o'ringa chiqadi. Birinchi yondashuv SI vositalarining xatarlarini ustun qo'yadi: Fattoyeva va Mamarasulova asarlarida mustaqil fikrlash, axborot xavfsizligi, noxolis algoritmlar va insoniy aloqalar masalasi muhim muammo sifatida ko'rsatilgan [3; 4]. Ikkinchi yondashuv pedagogik boshqaruv va imkoniyatlarni ta'kidlaydi: Axmadaliyeva, Yoqubaliyeva va Tajiboyeva SI vositalaridan to'g'ri foydalanish raqamli axloq, metodik tayyorgarlik hamda tanqidiy tafakkur uchun resurs bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi [5; 6; 10]. Ushbu pozitsiyalarni mutlaq qarama-qarshi deb talqin qilish shart emas. Bahsning mohiyati texnologiyaning mavjudligida emas, balki unga qanday didaktik rol berilishidadir. Agar SI "o'quvchi o'rniga fikrlovchi"ga aylansa, xavf kuchayishi mumkin; agar u tekshiriladigan va tanqid qilinadigan manbaga aylantirilsa, o'quvchi intellektual faolligini oshirish imkoniyati paydo bo'ladi. S. Aqanovaning adaptiv yondashuv va akademik halollik haqida ilgari surgan g'oyalari [9] hamda Kodirov va hammualliflarining maktab o'quvchilari bo'yicha xulosalari [8] shuni ko'rsatadiki, SI ta'limda aynan qaysi yosh guruhi uchun, qaysi maqsadda va qanday nazorat bilan ishlatilayotgani muhimdir. Shunga qaramay, mavjud tadqiqotlarda farqli hudud, til muhiti, ijtimoiy kelib chiqish va oilaviy tarbiya usullarining natijaga ta'siri yetarli darajada ajratilmagan. Qishloq hamda shahar maktablari, umumta'lim va oliy ta'lim muassasalari yoki turli iqtisodiy sharoitdagi oilalar uchun bir xil cheklovlar avtomatik ravishda samarali bo'lmaydi. Chunki axborot xavfsizligi vositalariga erishish, pedagogik ko'mak va internet sifati bir xil emas. Shuning uchun profilaktika siyosati texnologik tengsizlikni kuchaytirmasdan, hamma uchun o'rganish va xavfsizlik imkoniyatini kengaytirishi lozim. Mavzuning aksiologik jihati alohida muhokamani talab qiladi. Yoshlarning axloqiy kamolotida erkinlik bilan javobgarlik, bilim bilan halollik, o'z manfaatlari bilan boshqalarning huquqlariga hurmat birgalikda rivojlanishi zarur. SI ishlab chiqargan tavsiyaning tashqi ishontiruvchanligi uni axloqiy jihatdan to'g'ri qilmaydi. Shu bois tarbiyaning ustuvor maqsadi har qanday platformaga mutlaq ishonadigan yoki har qanday yangilikdan qo'rqadigan shaxsni shakllantirish emas; balki axborotni tanqidiy tekshira oladigan, raqamli muhitda adolat va shaxsiy daxlsizlik me'yorlariga amal qiladigan mustaqil insonni tarbiyalashdan iborat. Kadirovaning huquqiy madaniyatga doir yondashuvi [7] va bolalarning zararli axborotdan himoyasini ko'zda tutuvchi milliy norma [2] tarbiya va huquqiy savodxonlikni bir-biridan uzib

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bo'lmasligini ko'rsatadi. Biroq xavfsizlikni bahona qilib yoshlarni ilmiy axborotdan ortiqcha cheklash ham ularning rivojlanish huquqini toraytirishi mumkin.

XULOSA

Tahlil O'zbekiston Respublikasida yoshlar tarbiyasiga SI texnologiyalarining salbiy ta'siri bir yoqlama yoki muqarrar jarayon emasligini ko'rsatdi. Xavflar, avvalo, mustaqil fikrlashni algoritmga topshirish, akademik halollik me'yorlarini buzish, sintetik axborotni tekshirmasdan qabul qilish, insonlararo muloqot ko'nikmalarini yetarli mashq qilmaslik hamda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilmaslik kabi vaziyatlarda yuzaga kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida: 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qaror // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. — URL: https://lex.uz/uz/docs/-7158604 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
2. O'zbekiston Respublikasi. Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida: 2017-yil 8-sentabrdagi O'RQ-444-son Qonun // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. — URL: https://lex.uz/uz/docs/-3333797 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
3. Fattoyeva O. N. Ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish: imkoniyatlar va xavflar // Educational Research in Universal Sciences. — 2025. — J. 4, № 7. — B. 13–18. — DOI: 10.5281/zenodo.15485006.
4. Mamarasulova D. Sun'iy intellekt va ta'lim: imkoniyatlar va xavflar // Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. — 2025. — J. 4, № 21. — B. 4–5. — URL: https://www.in-academy.uz/index.php/ZDIFT/article/view/88942 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
5. Axmadaliyeva D. X. Sun'iy intellekt va raqamli axloq: zamonaviy talabalar uchun yangi tarbiya modeli // Universal xalqaro ilmiy jurnal. — 2025. — J. 2, № 4.2. — B. 183–185. — URL: https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/2047 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
6. Yoqubaliyeva D. P. Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kasbiy tayyorgarlik sifatini oshirishda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish // Universal xalqaro ilmiy jurnal. — 2025. — J. 2, № 4.2. — B. 198–201. — URL: https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/2051 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
7. Kadirova M. A. Sun'iy intellekt va huquqiy ong: yoshlar huquqiy madaniyatini shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni // Universal xalqaro ilmiy jurnal. — 2025. — J. 2, № 4.2. — B. 375–377. — URL: https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/2108 (murojaat sanasi: 06.11.2026).
8. Kodirov A. Sh., Eshquvvatova M. Sh., Eminova B. T. Sun'iy intellekt va maktab o'quvchisi: foyda va xavf o'rtasidagi chiziq // Yosh olimlar. — 2026. — J. 4, № 51. — B. 119–123. — DOI: 10.70413/yo-v04-i51-s50265.
9. Aqanova S. Zamonaviy ta'lim jarayonlariga sun'iy intellekt bilan yondashuv // Markaziy Osiyo fanlararo tadqiqotlar va menejment jurnali. — 2026. — J. 3, № 6. — B. 106–108. — DOI: 10.70413/cajmrms-v03-i06-s52976.
10. Tajiboyeva O. R. Talabalarda tanqidiy tafakkur va kreativlikni rivojlantirishda sun'iy intellektning ahamiyati // Universal xalqaro ilmiy jurnal. — 2025. — J. 2, № 4.2. — B. 306–307. — DOI: 10.5281/zenodo.15355782.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.